

De oorlog een noodzakelijk kwaad? Schetsen – J.J. Cremer

Handschrift: De oorlog een noodzakelijk kwaad? : Schetsen uit en tegen den oorlog. Gedateerd: 18 december 1870. Gedeeltelijke autograaf. Fol. 2-26: oorspronkelijke handschrift. Fol. 27-68: afschrift door een andere hand, met correcties door de auteur; Het oorspronkelijke handschrift is ongedateerd, het afschrift is door de auteur gedateerd 18 december 1870. Door de Koninklijke bibliotheek in 1952 gekocht van Antiquariaat Gijsbers en Van Loon te Arnhem (cat. 84, nr. 18). Vgl. de uitgave Leiden, Van den Heuvel & Van Santen, 1871. 68 fol. Aanvraagnummer: KW 134 B 11 / 72. Aanvraagnummer: KW CREM 7.

1e druk als feuilleton in: Nieuws van de dag, 10, 16 en 17 januari 1871

2e druk als feuilleton in: De kolonist : dagblad toegewyd aan de belangen van Suriname, 12, 13, 16, 19, 23, 26 februari, 2, 5 en 9 maart 1871

3e druk: Leiden : Van den Heuvel en van Santen, 1871. 73 p. 19 cm.

4e druk in: Romantische werken: vertellingen en schetsen, deel 13. Amsterdam : D. Noothoven Van Goor, 1881. p. 131-157.

5e druk in: De lelie van 's-Gravenhage. Leiden : A.W. Sijthoff, ca. 1887. 6e druk. p. 321-345. In het hoofdstuk Gelegenheidsstukken opgenomen na de roman. Vijftig-cents-editie, no. 22.

6e druk in: De lelie van 's-Gravenhage. Leiden : A.W. Sijthoff, ca. 1890. 7e druk. p. 321-345. In het hoofdstuk Gelegenheidsstukken opgenomen na de roman. Bibliotheek van Nederlandsche schrijvers.

Nieuws van de dag, 10 januari 1871:

FEUILLETON.

De Oorlog een noodzakelijk kwaad?

SCHETSEN DOOR J. J. CREMER.

I.

't Is al laat in den avond, doch binnen de kleine landhuiswoning, schijnt achter 't zwarte dennenhuisje, daar binnē nog een lichtje.

Moeder slapt, ja Eek maar. Als vader haar nu, zooals hij gezegd had, nog eens zachtjes g'leedag kust, dan zou kleine Karl de lamp-wel uitlaten, en gaauw in de buidste kruipen. Ja zeker, en heel stil zijn; en zorgen dat Lieschen en Elze niet wakker werden; ja, en als hij zelf schrielen moest, dan zou hij de handjes maar vast voor den mond houden, want Koning Wilhelm zal vader toch wel gauw weeren sturen, alwaar? Koning Wilhelms was immers zoo heel braaf, en kon ook niet weten dat moeder nu juist oee siek was, nee!

Finisstrand heeft het zeventjarige jongetje tot zijn vader opziedende gesproken, en de vader — die straks nog, tot lang na zonsopgang, den sikkel dreed

door het rijpe graan, maar ach! zonder het werk te kunnen volenden — hij drukt de vereete hand op het hooftje van zijn kind; en dan..... Maar neen, spreken kan hij niet.

»Ea als vaderje dan weer 'huis komt, dan zal hij voor Karl ook een mooie klappas van vlierhout seljen; is 't niet vader?' vleit het jongetje op nog zocht r soos.

God, wat bange stond! Bevand haft de vader het kind omhe g; drukt zijn lippen op dat lief en rouw gezichtje, en zegt dan bij a onhoorbaar:

»Zout wes-n Karl, heel soetj en'..... Maar, vader kan hij niet; dikke tranen broken met gewel naar buiten.

Wees krachtig Walter! Ja, krachtig! — Zed. Nog oen zaen op Karls voorhoofd. Na tilt hij het kind in de bedstee over de slapende moeder heen. Daar, op vaders plaats zou het jongetje slapen voertaan. — Karl fluiert nog dat hij aan onsen lieve Heerje zal dragen of vader er Zondag meeg weerjga, waat dan ligt hij t huis uit de school, en zal dan oee heele boel beschessen voor 't soete vaderje pluktes.

»Goed zijn jonges, goed! Maar stil nu dat moeder niet wakker word't.

Ach, nu zal hij dan aan die lieve sieke vrouw dan zoen ten afscheid moeten geven... Neen, eerst is de bedstee ginde de beide kleine meisjes zachtjes vaarwel gekust!

Zie, daar liggen ze de blonde koerbloemen — roode koozen, blauwe oogen. — Maar die oogjes zijn nu gesloten, ze sien hem niet aan.

Weet hij wel wat hij doet, en hij zo zachtjes, beurt voor beurt, op die riode lipjes en walsche armjes zoen; nu hij laechen zacht weerstrevend handje vastklemt, en het drukt aan zijn lippen; nu hij Elze — kleine woorwater, raiter van vaders koeie — de blootgewoelde heetjes nog eens toedekt? Ach neen, hij weet niet wat hij doet en hij zijn kranko vrouw — om haar oes doodend afscheid te besparen, schier onvoelbaar zacht' een zoen op den bleekten wang drukt. — Grote God wilk een andre zoen dan dien, hij haar gaf... ha, op dien heerlijken middag, nu zaven jaer geleden... k! — Voor de bedstee valt hij op de knieën neer. Zijn haanden blijven oen wijle gevrouwen; zijn lippen bewegen zich krampschijg. — Moed, Walter, moed! — Voert nu. — Ja, voort!

Zoo, het licht is al uitgeblaes. — Voort!

»Nacht vader. Zovlag zeker weerkomen vader!' klinkt het nog oes aan moeders zij.

»Ea moeder Bertha!... Wat! wie... wat is er!

Eensklaps gaau haar matte oegleden open; se laet met de hand voor sich uit.

»Walter! Walter! roept ze. — Hoort zede door niet zachtjes sluiten? — »Walter!' klinkt het nog eens met angstige kracht terwijl se overleid vliegt: »Walter! O gerechte God, waar is hij? Walter, Walter?!

»Stil Moeko, niet schreien! Karl zal aan Wilhelm gaan zeggen dat Moeko zoo'n siek droeft is, en dan brengt ie vader weer mee, en... Maar de zwakke vrouw verstaat hem niet... wil haar steun, haar liede, haar helper, ha trouwe, navolgen; se zal hem terug brengen, moet hem hier houden, tot morgen, ach ja! t morgen althans.

Doch, haar krachten... haar durselnd hoofd, en loswarsteed in 't vrosselikt geklag:

»Weg, weg! O groote God mijn Walter! weg!

Ach arme, j! Uw Walter ging heen, en... altj

II.

Frau Hemse stond geizend voor het raam v haar kleinen winkel, en turde naar de dik regenswolken die swar de smalle straat naar h marktplaats jogen.

Ja, wat een menach sich wel oes tot een nog in te rekent, zoo denkt se, dat licht hem soms lat ten zogen te zijn.

Heeft se niet dikwijls geklaagd dat haar oes Erits nog soo jong en soo wild was, die ge Frits! te jong en te wild althans oen haar in ha kleine winkelaak met den noodigen ernst van dies te zijn. Maar nu, God lo! met dies vrosselijc kribben, terwijl alle Landeskinder gered moe

Nieuws van de dag, 20 januari 1871:

Arnhemsche courant, 15 februari 1871:

Met het talent, **Cremer** bij uitnemendheid eigen, om gebeurtenissen aanschouwelijk voor te stellen en de details, hetzij liefelijk of vreeselijk, in hunne volle kracht te doen uitkomen, is ook zijne laatste novelle geschreven. *De oorlog een noodzakelijk kwaad* bevat treffende schetsen van de gruwelen van den krijg, en zoo het in onze dagen nog noodig ware, een afschrik van den oorlog in te boezemen, dit boekje zou evenveel nut stichten als het thans bewondering wekt voor des schrijvers talent. Het werkje is uitgegeven bij de firma van den Heuvel en van Santen te Leiden.

De locomotief, 8 april 1871:

Dit denkbeeld is o. a. uiteengezet in eene brochure van den heer Sanches, een van de weinige werkjes van algemeen belang, welke dezer dagen het licht hebben gezien. Een ander, van geheel verschillenden aard, maar dat zeker wel de meeste lezers zal trekken, al kan het geenszins aanspraak maken op den naam van een nuttig boek, is dat van **Cremer**. De oorlog een noodzakelijk kwaad, waarin de gevierde novellist eenige schetsen geeft van voorvallen t den Fransch — Duitschen krijg. Zij zijn met het eigenaardig talent van **Cremer** geschreven maar de Duitsche en Fransche dagbladen zijn wel zoo rijk en interessant voor hem, die niet uitsluitend aan den vorm blijven hangen. Als het boekje geschreven is om een afschrik in te boezemen van den krijg, dan is het volkomen overtollig. Die oorlog gaf aan professor Vreede aanleiding tot zijne studie „la reconstruction de l'empire d'Allemagne et la liberté de l'Europe,” waarin op uitnemende wijze wordt uiteengezet en met historische beschouwingen gestaafd, wat Europa te verwachten heeft van de herstelling van een Duitsch keizerrijk. Men zou er nu en dan den hoogleeraar Vreede, den grooten vijand van Frankrijk en de Napoleons niet in

DE OORLOG EEN NOODZAKELIJK KWAAD? Schetsen door J.J. Cremer. Leiden van den Heuvell & van Santen 1871 in kl. 8vo. 73 bl. Prijs

In: Vaderlandsche letteroefeningen. Jaargang 1871. P. 573-574.

Drie gelegenheidsschriften, slechts met een paar woorden aan te kondigen nu zij dit buiten onze schuld reeds een hors de s'aison geworden is. Stof zou anders het 'Roode Kruis' alleen tot eene uitvoerige studie leveren, al bepaalden we ons enkel bij de zaak. zonder van het boek zelf een woord te zeggen, vooral indien er ook het 'witte' en het 'blauwe' kruis bij besproken werden. Niets zij afgedongen op den lof, door de periodieke pers aan Naundorff's geschrift gegeven, maar verzwezen toch ook niet dat het eene zeer akelige lectuur is. Dat brengt het onderwerp [p. 574]

mede, maar daardoor komt ook, tegenover zooveel akeligs, ja afgrijselijks, de menschlievendheid, die voor zooveel afzichtig niet terugdeinsde, heerlijk uit.

De ons onbekende 'Baas' geeft juist geen 'tafereelen,' maar eenvoudig een kort verslag van de aanleiding tot en den loop van den oorlog tot aan den val van Sedan en van Napoleon. 't Is voor een beknopt overzicht niet kwalijk geschreven, maar was wegens onvolledigheid reeds verouderd toen het verscheen.

Vruchteloos zou men in Cremers boekske eene beantwoording zoeken der vraag die den titel uitmaakt. 't Zijn wat 'van Berlijn naar Parijs' zich noemt: schetsen en tafereelen, in den levendigen trant van den gunstig bekenden Betuwschen novellist. Plaatsruimte verbiedt ons in bijzonderheden te treden; alleen zeggen wij nog even, dat de Fransche wansmaak om geen leesteekens (het vraagteken staat er echter) op den titel te zetten, er bij ons niet in wil.

v.O.